

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.22>**І. В. Іваньков**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»

М. Ф. Целуйко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»

О. Л. Петрик

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИПРАВНИХ УСТАНОВАХ КАНАДИ

Стаття присвячена висвітленню досвіду законодавчого врегулювання порядку і умов відбування покарання у виді позбавлення волі у Канаді. Україна, як і будь-яка країна, стикається із проблемою злочинності та шукає способи її вирішення. Один із традиційних способів, що використовується для стримування злочинності, це позбавлення волі найнебезпечніших злочинців. Свободи позбавляють у якості покарання тих, хто вже визнаний винним, або у якості запобіжного заходу для тих, хто отримав підозру у скоєнні тяжких та особливо тяжких злочинів. Тюрми чи інші тюремні установи (у разі України – це слідчі ізолятори та виправні установи) є практично у кожній країні світу. При цьому в різних державах у національних пенітенціарних системах відзначаються спільні проблеми, які влада та суспільство намагаються вирішувати, реалізуючи різноманітні за масштабом реформи. Пенітенціарна система України проходить нелегкий шлях реформування. У затвердженій урядом Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року зазначається про необхідність вирішення проблем структурного характеру у пенітенціарній системі. Для того, щоб знайти оптимальні рішення проблем української пенітенціарної системи, у першу чергу треба спиратися на дані про те, як вона працює зараз, а також на аналіз досвіду її попереднього реформування. Разом з тим корисно розуміти, які проблеми є в пенітенціарних системах інших країн, які заходи застосовувалися для їх вирішення, які з них виявилися успішними, а які ні. Пенітенціарна система з точки зору канадського суспільства розвивалася в умовах, які постійно змінювались – від репресивних методів до концепцій реабілітації та реінтеграції. Сучасне позбавлення волі базується на трьох принципах: покарання, відплата і стримування.

Ключові слова: пенітенціарна система, тюрма, стягнення, позбавлення волі, дисципліна, покарання.

Постановка проблеми. Сучасна історія Канади свідчить, що головним завданням Міністерства громадської безпеки Канади та її Служби виправних установ (CSC) у XXI столітті було визначено створення безпечного суспільства, справедливого для всіх його членів, складовою якого

постало запобігання злочинам, справедливе і гуманне ставлення до ув'язнених, забезпечення реабілітації та реінтеграції правопорушників. Саме це завдання сьогодні є актуальним і для Міністерства юстиції України, що опікується проблемами пенітенціарної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Законодавче забезпечення функціонування установ виконання покарань в Канаді досліджувалось М.С. Пузирьовим [1]; А.В. Чугаєвська вивчала питання канадського досвіду формування і розвитку інституту звільнення від відбування покарання [2]; І.М. Режапова та Ю.М. Заборовська розглядали особливості роботи з ув'язненими у Канаді з метою їх подальшої ресоціалізації [3]; К.Б. Марисюк у межах історичної ретроспективи кодифікації кримінального законодавства розглядав еволюцію системи покарань у Канаді [4].

Мета статті – здійснити аналіз законодавчої регламентації процесу класифікації засуджених до позбавлення волі в Канаді та їх розподілу між виправними установами, а також порядку й правил їх залучення до дисциплінарної відповідальності за вчинені під час відбування покарання правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Виправна система Канади є дворівневою: перший рівень – федеральний, другий – провінційний (10 провінційних систем; 3 територіальні системи). Система органів і установ Виправної служби Канади складається з федерального агентства, підзвітного міністру громадської безпеки (Minister of Public Safety) – Виправної служби Канади (Correctional Service of Canada – далі CSC) і п'яти федеральних округів (Атлантичне узбережжя, Квебек, Онтаріо, Тихоокеанське узбережжя, Провінція району прерій). Національна штаб-квартира знаходиться у столиці Канади – Оттаві і займається загальним плануванням та розробкою стратегії CSC, тоді як кожне із п'яти регіональних відділень забезпечує діяльність CSC у регіональних установах [5].

CSC відповідає за управління установами з різними рівнями безпеки та нагляд за умовно-достроково звільненими правопорушниками у суспільстві. У федеральних тюрмах та інших установах, що перебувають під федеральною юрисдикцією, утримуються дорослі особи від 18 років, засуджені до двох або більше років позбавлення волі. У провінціальних (територіальних) виправних установах та тюрмах

засуджені відбувають покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років, а також утримуються особи, які перебувають під вартою, та неповнолітні засуджені.

CSC діє відповідно до верховенства закону. Кожен співробітник повинен бути ознайомлений із Законом про виправні установи та умовно-дострокове звільнення [6], Правилами виправлення та умовного звільнення COP /92-620 [7] та всіма письмовими директивними вказівками, що стосуються їх обов'язків; виконувати посадові обов'язки неупереджено, сумлінно та відповідно до принципів, викладених у Законі та в Місії виправної служби Канади, що опублікована CSC. Керівник установи перебуває у підпорядкуванні Комісара (керівник CSC) і есе відповідальність за турботу, опіку та контроль над усіма засудженими у пенітенціарній установі; управління, організацію та безпеку пенітенціарної установи; якість керівництва та умови роботи співробітників.

Ефективною в Канаді є регламентація участі громадськості у контролі за процесом відбування/виконання покарань – керівник пенітенціарної установи може заснувати Громадський консультативний комітет, що складається з членів громади, де знаходиться пенітенціарна установа, однак до числа його членів не можуть бути призначеними співробітники чи правопорушники. Члени Комітету можуть консультувати керівництво установи з будь-якого питання, що входить до їхньої компетенції, а також обговорювати їх з громадськістю, правопорушниками, співробітниками та керівництвом CSC. У свою чергу, керівництво установи має забезпечити, щоб члени Комітету мали доступ до всіх частин пенітенціарної установи, до будь-якого співробітника установи, будь-якого засудженого або ув'язненого, який утримується в установі, а також могли брати участь у будь-якому слуханні щодо правопорушника у пенітенціарній установі, якщо останній надав згоду на такий доступ.

Ще одна важлива новела, що заслуговує на увагу, це можливість керівника установи дозволити тимчасове перебування засудженого під наглядом за межами установи. Це відбувається обов'язково

із врахуванням тяжкості вчиненого злочину за наступних причин: а) за медичними показниками – для проходження медичного огляду чи лікування, які не можуть бути надані у пенітенціарному закладі; б) з адміністративних причин – для заняття важливими особистими справами чи юридичними питаннями, пов'язаними з виконанням вироку, який відбуває засуджений; в) з метою виконання суспільно-корисних робіт – для заняття добровільною діяльністю у некомерційній громадській установі, організації чи агентстві або на користь громади загалом; г) з метою встановлення контактів із сім'єю – для підтримки та зміцнення сімейних зв'язків під час утримання під вартою та після звільнення; д) для виконання батьківського обов'язку – для заняття питаннями, пов'язаними з підтриманням відносин батько-дитина, включаючи догляд, виховання, навчання та лікування; є) для особистого розвитку з реабілітаційною метою – для участі у конкретних лікувальних заходах (коригувальних програмах) з метою зниження ризику повторного вчинення злочину та сприяння реінтеграції засудженого у суспільство як законослухняного громадянина; ж) з міркувань співчуття – для заняття невідкладними справами, що стосуються найближчих родичів чи інших осіб, із якими засуджений підтримує близькі особисті відносини [7].

У питаннях прийому засудженого до виправної установи CSC вимагає, щоб керівник установи забезпечував інформацію засудженого у письмовій формі про причини його поміщення до конкретної пенітенціарної установи і надання йому можливості оскаржити це рішення протягом двох тижнів після переведення.

У якості основних чинників, що впливають на присвоєння засудженому рівня безпеки, CSC розглядаються: а) серйозність злочину, скоєного засудженим; б) будь-які недоведені звинувачення проти засудженого; в) дії та поведінка засудженого під час відбування покарання; г) соціальний та кримінальний досвід засудженого, особливо у молодому віці, а також будь-яке правопорушення, вчинене ним відповідно до Кримінального кодексу; д) будь-які фізичні або психічні захворювання або

розлади, на які страждає засуджений; є) схильність засудженого до агресивної поведінки; ж) бажання засудженого продовжити участь у злочинній діяльності. Отже, після оцінювання поведінки засудженого та врахування всіх вищеперерахованих чинників засуджений має бути направлений до установи:

а) максимального рівню безпеки, коли засуджений оцінюється Службою як такий, що має високу ймовірність втечі та високий ризик для безпеки населення у разі втечі, вимагає високого рівня нагляду та контролю у пенітенціарній установі;

б) середнього рівню безпеки, коли засуджений оцінюється Службою як такий, що має низьку або помірну ймовірність втечі та помірний ризик для безпеки населення у разі втечі, вимагає помірною рівня нагляду та контролю у пенітенціарній установі;

в) мінімального рівню безпеки, коли засуджений оцінюється Службою як такий, що має низьку ймовірність втечі та низький ризик для безпеки населення у разі втечі, вимагає низького рівня нагляду та контролю у пенітенціарній установі.

Таким чином, класифікація засуджених і, відповідно, розподіл між установами виконання покарань, відбувається в Канаді за трьома параметрами: а) схильність до втечі; б) ризик для населення у разі втечі; в) потреба у встановленні підвищеного рівня нагляду та контролю у пенітенціарній установі.

Метою дисциплінарної системи, відповідно до Закону «Про виправні установи та умовне звільнення», є заохочення засуджених поводитися таким чином, щоб це відповідало умовам належного порядку в пенітенціарній установі за допомогою процесу, що сприяє реабілітації засуджених та їх успішній реінтеграції до спільноти [6].

Видами дисциплінарних правопорушень CSC вважає: а) не виконання об'ґрунтованого наказу працівника; б) перебування без дозволу у приміщеннях та на території, забороненій для засуджених; в) умисне або через необережність пошкодження або знищення майна, що не належить засудженому; г) крадіжка; д) володіння вкраденим майном; є) прояв неповаги до будь-якої особи таким чином, що це може спровокувати її на насильство, або

по відношенню до співробітника – таким чином, що може принизити його авторитет чи авторитет працівників загалом; ж) образа особи чи залякування її загрозами застосування насильства чи спричинення травм або покарання; з) бійка, напад чи загроза нападу на іншу особу; і) володіння чи заняття контрабандою; к) володіння без попереднього дозволу забороненими предметами; л) вживання наркотиків; м) відмова надати зразок сечі для контролю на вживання наркотиків; н) організація порушень або участь у них або будь-якій іншій діяльності, яка може загрожувати безпеці пенітенціарної установи; о) здійснення втечі або підготовки до неї або допомога іншому засудженому у здійсненні втечі; п) пропозиція, надання чи прийняття хабаря чи незаконної винагороди; р) відмова від роботи або її припинення без поважної причини; с) участь у азартних іграх; т) умисне непокоря письмовому правилу, що регулює поведінку засуджених; у) свідомо хибне вимагання компенсації від уряду; ф) кидання екскрементів чи інших виділень в іншу людину; х) спроба вчинити інше правопорушення. Отже перелік дисциплінарних правопорушень засуджених у Канаді значно ширший, ніж перелік злісних порушень встановленого порядку відбування покарання, передбачених ст. 133 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), однак всі вони практично тотожні заборонам, які покладаються на засуджених до позбавлення волі в Україні (ч. 4 ст. 107 КВК України) [8] і лише в окремих випадках передбачені кримінальним законодавством України.

Якщо співробітник вважає, що засуджений вчинив чи вчиняє дисциплінарне порушення, він повинен застосувати всі заходи для його попередження. Якщо це неможливо, керівник установи може, залежно від передбачуваної негативної поведінки та будь-яких інших обтяжуючих або пом'якшуючих обставин, надати звинувачення у незначній або суттєвій дисциплінарній провині. Кожен засуджений, звинувачений у дисциплінарному порушенні, повинен бути письмово повідомленим про надане звинувачення та його зміст. Звинувачення в дисциплінарному проступку розглядається в установленому

порядку в присутності засудженого, за винятком випадків, коли засуджений відсутній за власним бажанням, або особа, яка проводить розслідування, вважає, що присутність засудженого поставить під загрозу безпеку будь-якої особи, яка присутня при розгляді, або засуджений суттєво заважає проведенню розслідування. Особа, яка проводить розслідування, не повинна визнавати засудженого винним, якщо у неї не буде впевненості, що провина ґрунтується на доказах, поданих на розгляд, або що саме цей засуджений вчинив вказане дисциплінарне порушення. Порядок розслідування порушень, вчинених засудженими у Канаді, є практично тотожним тому, що передбачений пп. 3, 4 Розділу XXI «Заходи заохочення і стягнення, що застосовуються до засуджених, порядок їх застосування» Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [9].

Засуджений, визнаний винним у дисциплінарному правопорушенні, відповідно до пенітенціарного законодавства Канади, може бути підданим наступним стягненням, перелік яких є вичерпним: а) попередженню чи догані; б) втраті привілеїв; в) наказу про реституцію, у тому числі щодо будь-якого майна, яке було пошкоджене або знищене внаслідок правопорушення; г) штрафу; д) виконанню додаткових обов'язків [7]. Цей перелік є меншим, ніж перелік, передбачений ст. 132 КВК України, у ньому відсутнє покарання у виді поміщення засуджених у дисциплінарний ізолятор або карцер [8], однак у законодавстві України не існує покарання у виді наказу про реституцію.

Перед накладенням санкції, передбаченої у Законі «Про виправні установи та умовне звільнення», особа, яка проводить розслідування у справі про дисциплінарну провину, зобов'язана оцінити і встановити: а) тяжкість правопорушення та ступінь відповідальності засудженого за його вчинення; б) найменш обмежувальний захід, який був би доречним у цих обставинах; в) всі відповідні обставини, що обтяжують і пом'якшують діяння, включаючи поведінку засудженого в пенітенціарній установі; г) санкції, накладені на інших засуджених за аналогічні дисциплінарні провини, скоєні за аналогічних обставин;

д) характер та тривалість будь-якої іншої санкції, описаної у статті 44 Закону «Про виправні установи та умовне звільнення», яка була накладена на засудженого, щоб гарантувати, що комбінація санкцій не є надмірною; є) будь-які заходи, вжиті CSC Канади, у зв'язку із правопорушенням до винесення дисциплінарного стягнення; ж) будь-які рекомендації щодо відповідної санкції, зроблені під час розслідування [6]. У цьому переліку, практично тотальному діям, передбаченим національним законодавством України, викликає певну зацікавленість застосування прецеденту для визначення можливої санкції за правопорушення.

Максимальна кількість днів привілеїв, які можуть бути втрачені засудженим відповідно до Закону «Про виправні установи та умовне звільнення», становить сім днів для дрібної дисциплінарної провини і тридцять днів для серйозної дисциплінарної провини. Санкція позбавлення привілеїв обмежується втратою доступу до діяльності, що має рекреаційний характер, однак не застосовується, якщо позбавлення привілеїв суперечить плану виправлення засудженого. Максимальна сума реституції, яка може бути призначена засудженому відповідно до Закону, становить 50 доларів за незначне дисциплінарне порушення; 500 доларів за серйозне дисциплінарне порушення. Наказ про реституцію обмежується грошовою компенсацією встановленої вартості будь-якої втрати чи пошкодження майна внаслідок дисциплінарного проступку. Максимальний штраф, який може бути призначений відповідно до Закону, становить 25 доларів за незначне дисциплінарне порушення і 50 доларів за серйозне дисциплінарне порушення.

Вважається доцільним застосування у Законі про виправні установи та умовно-дострокове звільнення норм про те, що а) санкція реституції або штрафу не може бути накладена, коли фінансові можливості засудженого не були прийняті до уваги або коли санкція реституції чи штраф будуть не найкращими санкціями; б) у випадку, коли обмежені кошти засудженого дають змогу застосувати лише одну з цих санкцій, застосовується санк-

ція реституції; в) при застосуванні санкції реституції або штрафу можливе надання часу для оплати (відкладеної оплати) або періодичних часткових платежів (розстрочки); г) санкція реституції чи штрафу відшкодовується шляхом відрахувань із чистого затвердженого заробітку засудженого [6]. Вважаємо за доцільне залучити ці норми повністю або виокремлено до національного законодавства України.

Якщо засудженого визнано винним у дисциплінарній провині, виконання санкції може бути призупинено: а) у разі незначної дисциплінарної провини – керівником установи або співробітником, призначеним керівником установи, за умови, що засуджений не буде визнаний винним у вчиненні іншої дисциплінарної провини, вчиненої протягом певного строку, який не може перевищувати 21 день з дня накладення стягнення; б) у разі серйозної дисциплінарної провини – керівником установи або співробітником, призначеним начальником установи, за умови, що засуджений не буде визнаний винним у вчиненні іншої дисциплінарної провини, скоєної протягом певного терміну, який не може перевищувати 90 днів з дня накладення стягнення. Також розумним вважається застосування норми, відповідно до якої начальник установи може з гуманітарних міркувань або з метою реабілітації скасувати санкцію, накладену на законних підставах.

Висновки і пропозиції. Дослідження досвіду відображення у пенітенціарному законодавстві Канади правил класифікації засуджених до позбавлення волі та особливостей їх притягнення до кримінальної відповідальності дає можливість запропонувати залучити до кримінально-виконавчого законодавства України наступні положення: а) щодо участі громадськості у контролі за процесом відбування/виконання покарань; б) щодо дозволу на тимчасове перебування засудженого під наглядом за межами установи; в) щодо використання у якості дисциплінарного стягнення наказу про реституцію; г) щодо застосування прецеденту для визначення можливої санкції за правопорушення; д) щодо визначення можливості відкладеної оплати дисциплінарного штрафу або розстрочки його оплати.

Список використаної літератури:

1. Пузирьов М.С. Фундаментальні засади виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у Канаді: порівняльно-правовий аналіз. *Підприємство господарство і право. Кримінальне право*. 2017. № 8. С. 160-164.
2. Чугаєвська А.В. До питання щодо зарубіжного досвіду формування і розвитку інституту звільнення від відбування покарання на прикладі Канади. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 122-127.
3. Режапова И.М., Заборовская Ю.М. Зарубежный опыт работы с заключенными с целью их дальнейшей ресоциализации (на примере законодательства Соединенных Штатов Америки и Канады). *Человек: преступление и наказание*. 2019. Т 27(1-4). № 1. С. 40-46.
4. Марисюк К.Б. Кодифікація кримінального законодавства Канади історія і сучасність. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. Кримінальне право і криминологія*. 2003. № 1. С. 134-141.
5. Correctional Service Canada. National facility directory. URL: <https://www.csc-ccc.gc.ca/institutions/001002-0001-en.shtml> (дата звернення: 21.02.2023).
6. Justice Laws Website. Corrections and Conditional Release Act (S.C. 1992, c. 20). Act current to 2023-02-08 and last amended on 2022-06-23. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-44.6/> (дата звернення: 24.02.2023).
7. Justice Laws Website. Corrections and Conditional Release Regulations (SOR/92-620). Regulations are current to 2023-02-08 and last amended on 2019-11-30. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-92-620/page-1.html#docCont> (дата звернення: 24.02.2023).
8. Кримінально-виконавчий кодекс : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. Редакція від 09.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#top> (дата звернення: 27.02.2023).
9. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#top> (дата звернення: 27.02.2023).

Ivankov I., Tseluiko M., Petryk O. Separate issues of legal regulation of the process of serving a sentence in correctional institutions of Canada

The article is dedicated to enlightening the experience of legislative regulation of the order and conditions of serving a sentence in the form of deprivation of liberty in Canada. Ukraine, like any country, faces the problem of crime and is looking for ways to solve it. One of the traditional methods used to deter crime is the imprisonment of the most dangerous criminals. Those who have already been found guilty are freed as a punishment, or as a measure of restraint for those who are suspected of having committed serious and especially serious crimes. There are prisons or other prison facilities (in the case of Ukraine, these are detention facilities and correctional facilities) in almost every country in the world. At the same time, common problems are noted in the national penitentiary systems in different states, which the authorities and society are trying to solve by implementing reforms of different scales. The penitentiary system of Ukraine is going through a difficult path of reform. In the Strategy for reforming the penitentiary system until 2026 approved by the government, the need to solve structural problems in the penitentiary system is noted. To find optimal solutions to the problems of the Ukrainian penitentiary system, first of all, it is necessary to rely on the data on how it works now, as well as on the analysis of the experience of its preliminary reformation. At the same time, it is useful to understand what problems there are in the penitentiary systems of other countries, what methods were used to solve them, which of them turned out to be successful, and which were not. From the point of view of Canadian society, the penitentiary system developed in constantly changing conditions: from repressive methods to concepts of rehabilitation and reintegration. Modern imprisonment in Canada is based on three principles: punishment, retribution and deterrence. The purpose of the Canadian correctional system is the execution of sentences for all convicts, and the provision of public safety and rehabilitation of offenders. The study of the experience of the legislative consolidation of new approaches to the conditions of imprisonment in Canada will be useful in the search for an optimal national model of execution of a sentence in the form of deprivation of liberty.

Key words: penitentiary system, prison, penalty, imprisonment, discipline, punishment.